

Hen

De wereld van
een ingetogen patriciër

Caspar Visser 't Hooft

Uitgeverij IJzer
Utrecht

Inhoudsopgave

Voorwoord Jaap Scholten 7

Jeugd in Haarlem

I Famille, je vous aime! 11

II Concordia 24

III Haarlem en omgeving 35

Dordrecht

I Bakermat 51

II Geloof 59

III In en om Bellevue 68

De muzen

I Euterpe 87

II Thaleia en Calliope 97

Op reis

I Drie dagen in Vlaanderen 111

II Bad Reichenhall 123

De student 't Hooft

I De grote stap 153

II Leidse vermaken 158

III De promotiepartij 168

Heren, weer sta ik voor u

I Overzicht 175

II De jaarverzen 183

Nawoord 207

Voorwoord

Dit boek geeft een beeld van een overgrootvader en van een tijd (rond de vorige eeuwwisseling), een milieu (patriciërs en Bildungburgers) en een verdwenen wereld, bestendig en degelijk. Een wereld zonder radio, televisie of internet waarin de familie zich vermaakte door toneelstukken en tableaux vivants voor elkaar op te voeren, te lezen, te schrijven, piano te spelen, te wandelen en te fietsen. Naar het buitenland reisde men om te kuren of zich verder te ontwikkelen. Bij een jongen uit de gegoede klasse hoorde daar eind 19^e eeuw de grand tour bij om de kunstschaten van Europa te aanschouwen. Later nog gevolgd door een reis naar de Levant.

Het was een verstilde wereld waarover Stefan Zweig in *Die Welt von Gestern* schrijft dat de jongeren vooral de diepe wens hadden ouder te lijken dan zij waren. Hoe anders dan de wereld waarin wij nu leven, waarin de meeste ouderen de wens hebben jonger te lijken dan zij zijn. Caspar Visser 't Hooft: 'In de tijd van mijn overgrootvader, Hen, werd je identiteit nog voor een groot deel door je familie bepaald. In zijn dagboeken noemt hij zijn schoolvrienden, jongens van zijn leeftijd, vijftien-zestien, steevast bij de achternaam. Ze wisten zich loten van een stam, en daarbij was de stam minstens zo belangrijk

als de loot op zichzelf. De familie was ook een bolwerk: samen ben je sterk.’ ‘... We zijn atomen geworden in een samenleving die prachtig is gestroomlijnd, maar die ons niet van een stille, nijpende angst weet te bevrijden: wie of wat ben ik?’

Caspar Visser 't Hooft legt dit streven naar de eeuwige jeugd in verband met de Verenigde Staten en de mythe van *the frontier*. ‘Hier zit een moraal: de toekomst is voor diegenen die zich niet al te veel om het oordeel van de oudere generatie bekommeren. Ja, want zo zou Amerika groot worden. Men zag het continent als ertoe voorbestemd om tot in het verre Westen door de kolonisten te worden bevolkt. Wanneer een gezin zich ergens had gevestigd, dan moesten de kinderen, zodra ze uit konden vliegen, verder westwaarts. De band met het familieverleden moest worden doorbroken. En toen de stille oceaan eenmaal was bereikt, nam ‘de trek naar het Westen’ een meer geestelijke vorm aan. Die van de opeenvolgende subculturen. Het oude Europa werd geleidelijk door deze geest aangestoken.’

Overgrootvader Hendrik Philip 't Hooft bleef ver van deze waan, de beschrijving van zijn gelijkmatige Haarlemse leven, ingetogen en gezapig, omringd door familie en vrienden van rederijderskamer ‘Trou moet blijcken’ werkt kalmerend zoals Nescio's natuurdagboek dat doet.

Jaap Scholten

Boedapest, 8 juli 2021

Jeugd in Haarlem

Dagboek van H. 't Hooft te beginnen met 1 Juni 1841-1842

1 Juni. Pa en Ma zijn 16 jaar getrouwd.

2 Juni. inwijding van de Landbouwische spoorweg.

3 Juni. Met H. Maas voor 't eerst op de spoor naar Landvoort (Dagfag)

7 " H. Maas logeert hier met tante Helena (op een paard gereden)

11 " - 20 Juni. Tante Marie logeert hier.

12 Juni. Wegaan naar 't kolkje.

15 Juni. We " weer naar Landvoort op een paard gereden.

18-25 " " Schriftelijk proefwerk examen.

19 " " J. Kavenanen B. de Gmaff zijn hier te richte. We roeien in 't Spaarne.

13 " " C. A. Buntel de la Riviere trouwt met M. van Keel.

14 " " Michiel Stola gaat naar Duitschland met neef Reinout.

21 " " Mr. Kalf u door zijn examen voor Dr. en is gedingeerd met juff.
 gonne de Vries, de dochter van professor de Vries.

22 Juni. Mijn rijst vogeltje is dood gegruan.

25 " " Met 24 jongens naar 't Bloemendaalsche bosch by la Sorte.
 Savonds muziek van Schmf.

25 Juni 4 Juli. kermis. Alle middagen naar Landvoort.

26 " Landd. P. of fertjes getrackend (Eric)

27 " M. Kijspelletje. Met jongens.

28 " D. Met Ma naar " de Bibliotheek van le Gas, v. Leylae.

29 " W. Met Uhlenbeek, apenspel v. Winj en poffertjes (van W.)

25 1 Juli. Met Com Jacob en tante Tope naar 't kolkje.

2 Juli.avond met Ma en Pa arie (voor 't geld van de tante's)

Jongensdagboek van H. Ph. 't Hooft (Hen)

Famille, je vous aime!

Wie voorkomt op een cover van Time behoort tot de groten der aarde. Mijn grootvader, Willem Adolph Visser 't Hooft, eerste secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken, was destijds een beroemd persoon. Dit maakte op iedereen, ook de familie, een dusdanige indruk dat zijn eigen vader – mijn overgrootvader – in de schaduw kwam te staan. Mijn grootvader was als een vuurtoren die zijn zwaailicht naar verre horizonten werpt. Je keek naar boven, naar hem. En met hem naar de wereld waarin hij een tijdlang een belangrijke rol speelde. Maar onder de toren heerste duisternis. Omdat hij alle aandacht naar zichzelf trok, bleef zijn vader, bleven ook de overige voorouders, beneden in het donker schemeren. Ik wist weinig van hen af, ze interesseerden me niet. Totdat ik, jaren na mijn grootvaders dood, in het familiearchief begon te snuffelen. Ik kreeg de smaak te pakken, ik las oude brieven, ik mijmerde bij het aanschouwen van vergeelde foto's. Toen ik op een jongensdagboek en een reisjournaal van mijn overgrootvader stuitte kwam ik op het idee dit als basis te gebruiken voor een tijdsbeschrijving. Juist omdat mijn overgrootvader, Hendrik Philip 't Hooft

(vanaf 1913 Visser 't Hooft) geen beroemdheid was, en nooit zou worden, leek hij me geschikt om als vertegenwoordiger van een bepaalde tijdsperiode op te treden. Beroemdheden leven te zeer in een wereld apart – dat brengt hun roem met zich mee – om als zodanig te kunnen fungeren. Naast het dagboek en het journaal vond ik een boekje dat mijn overgrootvader had geschreven over de studententijd van de schrijver Nicolaas Beets. Een reden om ook wat over het studentenleven te schrijven, dat in de tijd van mijn overgrootvader nog veel Camera Obscura-trekjes vertoonde. Van 1906 tot 1921 was Hendrik Philip factor van de Haarlemse rederijderskamer Trouw moet blijken. Deze functie bracht met zich mee dat hij aan het einde van elk jaar een lang door hem zelf geschreven ‘jaarvers’ moest voordragen waarin alle belangrijke

gebeurtenissen van het afgelopen jaar voor het voetlicht werden gebracht. We weten zoveel ‘achteraf’, we oordelen zo makkelijk achteraf, maar hoe keken in hun tijd de mensen naar de ontwikkelingen die zich lokaal, maar ook in wijder, internationaal verband voltrokken? De verzen geven daarop een antwoord.

@

Het dagboek begint op 1 juni 1881. *Pa en Ma zijn zestien jaar getrouwd*, schrijft Hendrik Philip 't Hooft, Hen voor intimi. Op 3 juni ging Hen *met H. Maas voor het eerst op de spoor naar Zandvoort*. H. Maas is Hendrik Philip Maas Geesteranus. Een volle neef. Ze hadden dezelfde voor-naam, ze waren genoemd naar hun grootvader, de zee-kapitein Hendrik Philip Visser. Neef Maas Geesteranus wordt afwisselend Hen en Hein genoemd. Ik hou het in het vervolg op Hein, om verwarring te voorkomen. Dan *11-20 juni: Tante Marie logeert hier*. Deze eerste paar zinnen – of moet je zeggen dagen? – bevatten in een notendop een van de belangrijkste facetten van Hens leefwereld: de familie. Dat familie zo belangrijk is blijkt ook uit het vervolg van het dagboek, dat veertig bladzijden telt en dat tot 1 januari 1883 doorloopt.

Welke jongen van vijftien laat zich veel aan zijn familie gelegen liggen? Dat vragen we ons nu af. En als in dit dagboek om de haverklap naar ooms en vooral tantes wordt verwezen, zonder ook maar de minste blijk van

afkeer of geringschatting, dan weten we al helemaal niet meer hoe we het hebben. We zijn het, bijna anderhalve eeuw later, als de gewoonste zaak van de wereld gaan beschouwen dat ‘pubers’ (een woord dat vroeger niet bestond) in opstand komen tegen hun ouders, en tegen de rest van hun familie die ze als niets anders dan een verlengde van hun oubollige ouders beschouwen. En je zal het als vlotte ‘tiener’ (nog zo’n woord) eens over je tantes hebben! Dan ben je helemaal een nerd. Kinderen die zich op hun veertiende-vijftiende niet afzetten tegen de oudere generatie, die niet onwillig, verongelijkt, kortom onmogelijk zijn, worden daarop zelfs door die oudere generatie aangekeken: er is iets mis met de jongen. Ik herinner me een oude heer die zich ergerde aan het gedrag van een van zijn kleinzoons. In zijn ogen ontbrak bij hem het nodige respect. Maar zijn moeder nam het voor hem op, ze zei: mijn zoon is niet onderdanig, daar is hij te robuust voor. Ik gaf haar gelijk, want die oude heer kon onredelijk veeleisend zijn. Maar ik denk ook dat het geen toeval was dat deze woorden uit de mond kwamen van een Amerikaanse. De Franse filosoof Alexis de Tocqueville zei van Amerika dat ‘elke generatie daar een nieuw volk was’. Hij had in 1831 een reis gemaakt naar de nieuwe wereld. Zelf moet ik denken aan Tom Sawyer en Huckleberry Finn. Heeft Mark Twain de vrome tante Polly niet afgeschilderd als een beetje belachelijk? Was neef Sid, die haar altijd braaf gehoorzaamde, niet een achterbakse gemenerik, en hadden de kwajongens Tom en Huck geen blanke pitten? Hier zit een mo-

raal: de toekomst is voor diegenen die zich niet al te veel om het oordeel van de oudere generatie bekommeren. Ja, want zo zou Amerika groot worden. Men zag het continent als ertoe voorbestemd om tot in het verre Westen door de kolonisten te worden bevolkt. Wanneer een gezin zich ergens had gevestigd, dan moesten de kinderen, zodra ze uit konden vliegen, verder westwaarts. De band met het familieverleden moest worden doorbroken. En toen de stille oceaan eenmaal was bereikt, nam de 'trek naar het Westen' een meer geestelijke vorm aan. Die van de opeenvolgende subculturen. Het oude Europa werd geleidelijk aan door deze geest aangestoken, maar het was pas na de Eerste Wereldoorlog dat bij ons het generatieconflict een algemeen verschijnsel werd. De generatie die honderdduizenden jonge mannen de dood in had gejaagd, had haar geloofwaardigheid verloren. *Famille, je vous hais!* – schreef André Gide in *Les nourritures terrestres*. Het werd een gevleugeld woord. Ja, ik probeer een verklaring te vinden waarom mij bij het lezen van de dagboeken van mijn overgrootvader de alomtegenwoordigheid van familieleden, van alle generaties, zo opvalt. Een alomtegenwoordigheid die nergens weezin oproept.

Integendeel! In het reisjournaal uit 1886 en 1887 doet Hen verslag van een verblijf in een kuuroord in Beieren, Bad Reichenhall. Hij was erheen gereisd in gezelschap van zijn tantes Geertruida (Trui) en Marie Visser, ongetrouwde zusters van zijn moeder. Ze bleven ruim twee weken, daarna vertrokken ze en lieten hun neef alleen